

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

---

*Залєвська-Шишак А. Д.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Данилова О. Є.
Лицей № 144 імені Г. Ващенко, м. Київ.*

СПОЖИВЧІ КОМПЕТЕНЦІЇ ШКОЛЯРІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ

В статті обґрунтовано необхідність формування споживчих компетенцій як основи економічного мислення та визначено можливі напрями розвитку економічної освіти як фактора соціалізації.

***Ключові слова:** економічне мислення, споживча компетентність, формування споживчих компетенцій, раціональна економічна поведінка споживача, соціалізація економіки.*

Нині формування ринкової системи господарювання відбувається у час комп'ютеризації та інтелектуалізації всіх галузей виробництва, в епоху, коли знання надзвичайно швидко старіють та оновлюються. Тому практика сьогодення вимагає від сучасного навчання нових підходів і світобачення. Ті педагогічні прийоми та методики, які успішно спрацювали вчора, не завжди є актуальними сьогодні. Нові завдання шкільної освіти в Україні, що спрямовані на гуманізацію та демократизацію всього навчального процесу, визначають нові пріоритети навчання і виховання, потребують формування ініціативної особистості, здатної до раціональної творчої праці, готової навчатися протягом життя, вмотивованої на постійний розвиток.

Інноваційний шлях розвитку суспільства можливо забезпечити лише у тому разі, якщо сформувати покоління людей, які і думають, і діють по інноваційному. Звідси – значна увага до загального розвитку особистості, її комунікативних здібностей, як то: засвоєння знань, самостійності у прийнятті рішень, критичності та культури мислення, розвитку інформаційних і соціальних навичок. Тому саме компетентнісний підхід стає пріоритетним орієнтиром реформування національної освіти в Україні [6].

Слід зазначити, що сучасна психолого-педагогічна наука визначає життєву компетентність особистості як здатність до якісного життя; розуміння своєї місії як

людини, громадянина, що несе відповідальність як за своє життя, так і за майбутнє родини, держави, людства в цілому. Тому до життєвої компетентності вчені відносять уміння пізнавати себе, оточуючий світ; уміння змінювати себе не тільки відповідно до обставин, а постійно рухатись уперед, тобто еволюціонувати духовно і фізично через власне самовдосконалення [5].

Формування основ економічного мислення, серед яких і формування споживчих компетенцій, допомагає учням не тільки навчатись ефективно орієнтуватись в економічному просторі, а й приймати певні рішення, що стосуються **планування свого подальшого життя та кар'єри, освіти, праці, вибору професії**. Це також важливо і для того, щоб бути компетентним у реалізації власних прав, набувати знань та навичок для аналізу економічних подій у державі, розуміти реалії оточуючого світу, орієнтуватися у широкому колі послуг та товарів тощо. Крім того, споживча освіта є ефективним ринковим способом боротьби з бідністю. Навички споживчого мислення дозволяють раціональніше витратити сімейний бюджет, заощаджувати ресурси, в цілому робити свідомий вибір [8].

Програма зі споживчих знань надає вчителю великі можливості творчого росту, оскільки багато непередбачуваних ситуацій в ринковій економіці, а також в сфері споживчої поведінки, виходять за рамки даного навчального курсу. Тому виникає об'єктивна необхідність постійно вивчати зміни в законодавстві, вміти аналізувати події в економіці та політиці держави, орієнтуватися в попиту і пропозиції на сучасних ринках товарів та послуг.

Формування високої споживчої культури учнів та їхніх батьків може забезпечити педагогічний колектив загальноосвітнього навчального закладу шляхом впровадження у зміст позакласної та позашкільної роботи системного комплексного споживчого виховання.

Як свідчить аналіз наукових праць, проблеми компетентнісного підходу до формування змісту середньої і вищої освіти досліджували Н. Бібік, М. Богачик, Л. Бондар, М. Бурда, Л. Ващенко, Л. Губерський, М. Головка, С. Капіруліна, О. Локшина, О. Овчарук, І. Родигіна, С. Трубачова та інші.

Необхідність створення відповідного навчального середовища, де теорія і практика засвоюються одночасно, дозволить учням успішно розвивати логічне мислення, формувати критичне мислення та реалізовувати індивідуальні можливості, орієнтуватися на сучасному ринку праці та більш свідомо обирати майбутню професію. Тому актуальним стратегічним напрямком дій сучасної школи потрібно визнати необхідність економічної освіти і формування споживчих компетенцій як основи економічного мислення.

На сьогодні востребованим є використання сучасних педагогічних технологій, які дозволять орієнтувати весь навчальний процес на практичність його результатів. В перший рік впровадження дисципліни "Основи споживчих знань" в освітній процес багато публікацій в пресі з цього приводу зводилося до заголовків "В школах тепер дітей вчать читати етикетки". Це дуже спрощене розуміння мети цього навчального курсу. Він покликаний сформувати у підростаючого покоління розуміння, що таке якість життя взагалі. А це не лише якісні продукти харчування та високий рівень культури обслуговування в закладах громадського харчування, а і в цілому добробут

нації, рівень соціальної безпеки, високий професіоналізм кожного громадянина країни, якісне навколишнє середовище. Адже школярі повинні усвідомлювати, що якість життя – один з ключових чинників національної конкурентоспроможності, яка формується і їхньою свідомою споживчою поведінкою.

Вчитель географії київського ліцею № 144 ім. Г. Ващенка Данилова Оксана Євгенівна була одна з перших вчителів, яка з великим інтересом відгукнулася на впровадження в навчальний процес середньої загальноосвітньої школи предмету за вибором “Основи споживчих знань”, зрозумівши його практичну спрямованість.

Саме цей курс надав вчителю можливість змінити саму парадигму навчання, перейти від традиційної класно-урочної системи до уроків-тренінгів, уроків-конференцій, уроків, які проходять на виставках, в аквапарку, торговельно-розважальному центрі, де до формування споживчих компетенцій учнів долучаються фахівці-товарознавці. І Даниловій Оксані Євгенівні вдалося переконати учнів в тому, що в сучасній школі навчають тому, що обов’язково знадобиться в дорослому житті.

З 2008 по 2012 роки було використано низку сучасних педагогічних технологій, які довели, що саме цей курс можна використовувати і як предмет за вибором навчального закладу, і як актуальну позаурочну діяльність. В ліцеї № 144 в 10-х класах в 2011–2012 н.р. “Основи споживчих знань” викладається як предмет за вибором навчального закладу. Уроки було перетворено на тренінги, де учні в творчій атмосфері, приймаючи участь в рольових іграх, навчаються відстоювати свої споживчі права та набувають навичок раціональної споживчої поведінки.

Такий прикладний характер навчання спонукав школярів вже другий рік поспіль приймати активну участь в Всеукраїнському консумерському фестивалі, що проводиться в Україні, та завойовувати призові місця серед студентів та мати власні публікації в збірнику студентських есе на консумерську тематику. Слід також зазначити, що програма курсу зі споживчих знань надає учителю великі можливості для творчого росту, оскільки багато непередбачуваних ситуацій в ринковій економіці, а також в сфері споживчої поведінки виходять за рамки даного навчального курсу.

Формування високої споживчої культури учнів та їхніх батьків можна забезпечити шляхом впровадження у зміст позакласної та позашкільної роботи системного комплексного споживчого виховання. Так з метою популяризації курсу “Основи споживчих знань” серед учнівської молоді, Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, спільним проектом ЄС та ПРООН “Спільнота споживачів та громадські об’єднання” започатковано Всеукраїнський конкурс для школярів двох вікових категорій: 12-14 років – “Зелене споживання”, 15-17 років – “Молодь тестує якість”, який проходить вже четвертий рік поспіль. Головна мета якого є реалізація прав споживачів, формування навичок орієнтування на сучасному ринку товарів і послуг, виховання грамотної споживчої поведінки та культури, виховання громадянської позиції та впливу на якість життя в контексті європейських стандартів. Саме цей конкурс викликає неабиякий інтерес серед українських школярів, особливо серед учнів 9-х класів. В цьому навчальному році вони підготували до конкурсу 8 творчих авторських досліджень.

Проведене вчителем анонімне опитування школярів засвідчило, що 9-класникам, які починають вивчати економічну та соціальну географію України, набагато цікавіше

і зрозуміліше аналізувати якість громадського транспорту, рівень обслуговування в закладах громадського харчування, з'ясувати, як довго будуть користуватися ще попитом паперові книжки, чи їх остаточно замінять електронні, ніж вивчати за підручником вже ліквідовані заводи України чи економічні райони нашої держави.

Все це свідчить про те, що за період становлення ринкових засад господарювання в нашій країні вже виросло нове покоління критичних і вимогливих споживачів, які потребують сучасних знань та навичок. Тому необхідно до змістовної та практичної частини підручника з географії для учнів 9 класу вводити актуальну споживчу інформацію, з метою підвищення мотивації до вивчення цього предмету.

Нині головним ресурсом розвитку країни стає людський потенціал, його освіченість і професійна компетентність, моральні і вольові якості. Це проявляється в інтелектуалізації основних чинників виробництва, у переході до економіки, що базується на глибоких знаннях її законів, системному використанні наукових досягнень у процесі соціально-економічного розвитку. Тому важливим завданням шкільної освіти стає формування творчої особистості, її підготовка до продуктивної праці, переосмислення мети, основних завдань і принципів освіти.

Ефективне навчання можливе лише за умови, якщо учень у процесі навчальної діяльності і життєвої практики використовує знання, здобуті ним самим. Такі знання глибше запам'ятовуються, свідомо застосовуються, а стимулом їх поповнення слугує внутрішня мотивація школяра. Знання та формування компетенцій не повинні бути відірвані від сучасного життя, їх економічної та соціальної складових.

Соціалізація як загальнонауковий термін означає процес залучення індивіда до соціуму, включення його в суспільне життя, навчання поведінці в колективах, утвердження себе і виконання нових соціальних ролей.

Враховуючи багатоаспектні наукові підходи щодо об'єктивних закономірностей соціалізації економіки та її особливостей необхідно визначити економічний зміст цієї категорії. Соціалізація як явище означає гарантування та забезпечення певного рівня соціальної безпеки; надання економічним процесам соціального змісту, повернення економіки "обличчям до людини", вивчення її сутності з погляду задоволення потреб і способів реалізації інтересів усіх членів суспільства. Соціалізація як процес означає засвоєння та використання суб'єктами господарювання специфічної системи знань, цінностей і норм, властивих даному етапу функціонування економіки, їх активну участь у соціально-економічних відносинах, пов'язану із підвищенням соціального статусу, досягненням успіху, визнанням, отриманням достойної винагороди та задоволенням потреб усіх учасників економічних відносин [3, с. 100].

Однією з основних ознак соціалізації економіки розвинутих країн у XX та XXI століттях є зміна стереотипу економічного мислення через зміну розуміння поняття добробуту і якості життя. Соціалізація трансформаційної економіки відображає спрямованість розвитку економічних відносин на формування ринкової економічної культури, за якої соціальна відповідальність розподіляється між державою, бізнесом і громадянським суспільством. При чому створюються однакові шанси для поліпшення якості життя, розширюються можливості самореалізації для всіх членів суспільства, гарантується соціальна безпека в цілому [3, с. 119-120].

Процеси соціалізації в Україні характеризуються специфічними умовами

формування нової соціальної структури суспільства, реалізації громадянами їх потенційних можливостей на основі сприйняття ринкової економічної культури [3, с. 346].

“Основи споживчих знань” створюють підвалини для соціалізації підростаючого покоління. Тому в сучасній освіті важливо перейти від заучування фактів до засвоєння змісту подій і явищ, формування інтегрованих умінь та розвитку інтелектуальних здібностей школярів, тобто до навчання через діяльність. Учень не повинен відтворювати знання, він повинен вміти пояснити існування взаємозв’язків.

В шкільному віці учні, на жаль, ще мало усвідомлюють важливість та необхідність економічних знань, тому важливо зацікавити їх у здобутті знань і навичок з цього предмету через формування в них практичних навичок свідомого споживача. Головне, щоб отримані знання школярі могли використати в подальшому житті. Тому доцільно використовувати взаємозв’язки шкільних програм з економіки, економічної та соціальної географії та правознавства.

Таким чином, економічна освіта – необхідна умова формування соціальних компетенцій, озброєння учнів навичками адаптації до соціальних ролей в змінному економічному середовищі, виховання ціннісних установок у поведінці, для того, щоб спираючись на свій власний життєвий досвід, учні змогли краще зрозуміти економічні закони та процеси, що відбуваються постійно в людському суспільстві. Адже уроки економіки розкривають основи економічних законів та механізмів, уроки географії – особливості просторових взаємозв’язків, а от такі важливі високі моральні ідеали як чесність, порядність, дотримання своїх зобов’язань у справах, відповідальність перед робітниками, а також негативне ставлення до крадіжок, обману, недбалого ведення господарських справ, недобросовісного виконання зобов’язань, корумпованості можна сформулювати на уроках економіки та географії, вводячи елементи споживчих знань.

Твердження про моральність ведення економічних справ формує ділову етику молоді, що є важливим для вибору їх майбутньої професії, а також є позитивним кроком до оздоровлення суспільства.

На сьогодні школярі та в цілому молодь не достатньо володіють необхідними споживчими навичками у повсякденному житті, не орієнтуються на ринку товарів та послуг, не усвідомлюють, як саме вони можуть впливати на споживчу політику та на якість власного життя. Саме тому вважаємо за доцільне надати певні рекомендації щодо підтримки та оновлення освітньої політики в галузі економічної та споживчої освіти.

Наразі гострою залишається проблема реального застосування компетентнісного підходу. Розв’язання цієї проблеми повинно вийти за межі теоретичних обговорень у площину інструментального прикладного застосування. І тільки за умови охоплення ним всього педагогічного процесу можна досягти формування компетентності учнів як інтегрованого результату навчання в умовах соціалізації економіки України.

Використані джерела:

1. *Богачик М.* Компетентнісно-зорієнтоване навчання як проблема педагогічної науки та практики / М. Богачик // *Нова педагогічна думка.* – 2010. – № 4. – С. 33-36.

2. Вієвська М. Г. Компетентнісний підхід – як засіб розвитку сучасної економічної освіти / М. Г. Вієвська // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. – Кривий Ріг : КДПУ, 2007. – С. 219-228.
3. Галушка З. І. Соціалізація трансформаційної економіки: особливості, проблеми, пріоритети : монографія / З. І. Галушка. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-тет, 2009. – 408 с.
4. Губерський Л. Одна з головних функцій сучасної освіти – плекання людини / Л. Губерський // Вища школа. – 2011. – № 10. – С. 7-14.
5. Єрмаков І. Г. Життєтворчі компетенції особистості : практико зорієнтований посібник. / І. Г. Єрмаков, Д. О. Пузіков. – Донецьк : Каштан, 2007. – 242 с.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики : [монографія] / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін. ; М-во освіти і науки України / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : “К.І.С.”, 2004. – 112 с.
7. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні. – К. : “К.І.С.”, 2003. – С. 13-41.
8. Петрущенков С. П. Культура споживання / С. П. Петрущенков, Н. В. Петрущенко. – К. : Магістр-S, 2001. – 192 с.
9. Родигіна І. В. Компетентнісно-орієнтований підхід до навчання / І. В. Родигіна. – Х. : Вид. група “Основа”, 2005. – 94 с.

Залевская-Шишак А. Д., Данилова О. Е. Потребительские компетенции учеников как важный фактор социализации/

В статье обоснована необходимость формирования потребительской компетенции как основы экономического мышления и показаны возможные пути развития экономического образования как фактора социализации экономики.

Ключевые слова: *экономическое мышление, потребительская компетентность, формирования потребительской компетенции, рациональное потребительское поведение, социализация экономики.*

Zalevska-Shyshak A. D., Danylova O. E. Consumer pupils competence as important factor of socialization/

The necessity of forming of consumer competence as a basic of economic thought and determine on this basic possible ways of development of economic education as a factor of socialization is proved.

Keywords: *economic thought, consumer competence, consumer competence formation, rational economic behavior of consumer, socialization of economy.*